

Cuprins

Cuvânt înainte	9
----------------------	---

Partea întâi. Teorii ale migrației și migrația românească

Introducere (<i>István Horváth, Remus Gabriel Anghel</i>)	13
Exercițiul dificil al liberei circulații : o introducere în istoria migrației recente a românilor (<i>Dana Diminescu</i>)	45

Partea a doua. Migrația etnică din România

Migrațiile dezeterogenizării etnice în „Noua Europă” (<i>Rogers Brubaker</i>)	65
Cât de specifice sunt migrațiile germanilor din România? Etnicitate, rețele și circulație migratorie (<i>Bénédicte Michalon</i>)	86
De la incluziune națională la excludere economică: migrația pentru muncă a etnicilor maghiari către Ungaria (<i>Jon E. Fox</i>)	105

Partea a treia. Modele de migrație românească și dinamici globale

Migrația transnațională ca imobilitate relativă într-o lume globalizată (<i>Thomas Faist</i>)	129
Aspecte ale culturii migrației în România (<i>István Horváth</i>)	156
Prin forțe proprii. Vieți transnaționale ale migranților români în Italia (<i>Pietro Cingolani</i>)	176
Politici de migrație și strategii ale migranților transnaționali între România și Spania (<i>Oana Ciobanu, Tim Elrick</i>)	195
Români în străinătate. Un instantaneu despre migrația „creierelor” (<i>Anna Ferro</i>)	215
Articulații între turism și migrație în Maramureș (<i>Raluca Nagy</i>)	231

Partea a patra. Efecte ale migrației

Schimbare socială sau dezvoltare? Studiu de caz într-un oraș din România (<i>Remus Gabriel Anghel</i>)	249
---	-----

Efectele culturale ale migrației forței de muncă din România (<i>Gabriel Bădescu, Oana Stoian, Andra Tănase</i>)	268
Postfață. <i>Perpetuum mobile</i> : note despre emigrația din România postcomunistă (<i>Sorin Antohi</i>)	289
<i>Index</i>	301

Migrația transnațională ca imobilitate relativă într-o lume globalizată¹

Thomas Faist

Pe de o parte, din cauza numărului crescând de migranți, migrația transnațională este interpretată deseori ca un tip de globalizare. Pe de altă parte, putem remarca faptul că din totalul populației lumii procentul de migranți nu a crescut semnificativ în ultima jumătate de secol. Însă ambele perspective trec cu vederea interogația sociologică centrală a imobilității relative: de ce sunt atât de puțini migranți transnaționali din cele mai multe locații din așa-numitele țări în curs de dezvoltare și de tranziție? De ce există, de asemenea, atât de mulți migranți din doar câteva locații, puține la număr, din sud² și est către nord și vest? O analiză sistematică a factorilor imobilității și mobilității relevă că resursele importante sunt, de regulă, concentrate la nivel local (*local assets*). În orice caz, migrația transnațională poate fi înțeleasă foarte bine din perspectiva mobilității crescânde a forței de muncă calificate sau a densității crescânde a fluxurilor informaționale și a posibilităților de transport, ca un exemplu de transnaționalizare a culturii și vieții cotidiene (*lebensweltlich*, n.tr., lumilor vieții), în care resursele preponderent locale sunt mobilizate de către migranți dincolo de frontierele statale.

1. Globalizare și neglobalizare

După cum se știe, mobilitatea spațială a persoanelor reprezintă, pe lângă fertilitate și mortalitate, al treilea factor decisiv al evoluției populației. În ultimele decenii, imigrația a jucat un rol principal în cazul creșterii populației

-
1. Traducere a articolului: T. Faist, „Transnationale Migration als relative Immobilität in einer globalisierten Welt”, apărut în *Berliner Journal für Soziologie*, 17/3, 2007, pp. 415-437. Traducerea din limba germană a fost realizată de Christian Schuster, Silviu Regman și Remus Gabriel Anghel (n.e.).
  2. Prin *din sud*, respectiv *din nord*, *est* etc. se înțeleg în acest articol direcțiile de migrație. Prin nord se înțelege în general zona țărilor OCDE: vestul Europei și America de Nord. Prin sud – America Latină, Africa, Orientul Mijlociu etc. (n.tr.).

multor țări OCDE, iar conform prognozelor existente îmbătrânirea rapidă a societăților industriale vestice poate fi cel puțin încetinită și prin urmare ameliorată prin imigrație (United Nations Secretariat, 2001). Migrația transnațională care stă la baza unor astfel de analize este însă interpretată în moduri variate de către observatorii interesați.

Conform uncea dintre versiuni, care poate fi numită *scenariu de mobilitate*, migrația transnațională a crescut continuu în ultimele decenii și va genera o problemă a controlului tot mai mare pentru țările bogate, chiar și în cazul aplatizării curbelor de creștere a populației din țările în curs de dezvoltare. Conform acestei reprezentări, diferențele de dezvoltare socioeconomică foarte mari între statele bogate și cele sărace, războaiele, catastrofele ecologice, schimbările climaterice și mai ales războaiele civile pot duce la o creștere a potențialului de migrație. La o primă analiză, scenariul de mobilitate pare plauzibil. Numărul absolut al migranților transnaționali era, la limita dintre milenii, într-adevăr sensibil mai mare decât la mijlocul anilor '60 (vezi tabelul 1): numărul persoanelor care trăiesc în afara țărilor lor de origine s-a dublat între 1965 și 2005. El a crescut de la circa 75 de milioane la aproximativ 135 de milioane¹. În ansamblu, scenariul de mobilitate corespunde imaginii dominante despre globalizare, în care toate fluxurile transfrontaliere (de capital, de mărfuri, de servicii și de persoane) sunt supuse în mod asemănător unei transnaționalizării. Presupuziția scăderii capacității statelor naționale de a controla fluxul transfrontalier, cum ar fi cel al capitalului financiar, joacă rolul unui exemplu foarte sugestiv care este transferat și asupra migrației (vezi Castles, Miller, 1993).

O perspectivă opusă acestei interpretări, ideea *imobilității*, este mult mai precaută. Această concepție reduce amenințarea aparentă pe care o constituie migrația transnațională, atrăgând atenția asupra faptului că în prezent doar aproximativ 3% din populația globului trăiesc în afara granițelor țărilor de origine (vezi tabelul 2). Cu toate că numărul total al migranților a sporit în general, creșterea populației a făcut ca de la mijlocul anilor '60 procentul relativ al migranților transnaționali în cadrul populației totale a lumii să crească foarte puțin. Chiar și într-o perspectivă istorică comparată, migrațiile

---

1. Aceste statistici, ca și cele ce urmează, se bazează doar pe aproximații. Unele state includ aici numărul de imigrări și emigrări (*flows*), pe când altele includ numărul de imigranți, respectiv străini care se află în țară (*stocks*). Dar și în aceste cazuri există variații în ceea ce privește criteriile de numărare. În țări precum Germania sunt luați în calcul toți cei care stau pentru o perioadă de cel puțin trei luni în țară, deci și muncitorii sezonieri. În alte state însă, cum ar fi Marea Britanie, sunt luați în evidență doar cei care trăiesc acolo de cel puțin un an. În nici unul din cazuri nu sunt inventariați migranții ilegali, respectiv iregulari. O altă dificultate în ceea ce privește realizarea unei aproximații realiste este dată de faptul că multe țări, în principal din Africa, nu țin nici un fel de statistici referitoare la trecerile de frontieră și imigranți (vezi Bilborrow *et al.*, 1997).

Tabelul 1. *Migrația globală (stocks), 1960-2005*¹

		În milioane									
Regiune \ An	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	
Întreaga lume	75,5	78,4	81,3	86,8	99,3	111,0	154,9	165,1	176,7	190,6	
Regiuni dezvoltate	32,3	35,4	38,4	42,5	47,5	53,6	82,4	94,9	105,0	115,4	
Regiuni mai puțin dezvoltate	43,1	43,0	43,0	44,3	51,8	57,4	72,6	70,2	71,7	75,2	
Cele mai subdezvoltate țări	6,4	7,0	7,2	6,8	9,1	9,1	11,0	12,2	10,2	10,5	

Sursa : Date furnizate de *Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat* (2006a ; 2006b)

Tabelul 2. *Migrația globală (stocks), 1960-2005*

		Procent din populație									
Regiune \ An	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	
Întreaga lume	2,5	2,3	2,2	2,1	2,2	2,3	2,9	2,9	2,9	2,9	
Regiuni dezvoltate	3,4	3,5	3,6	3,9	4,2	4,6	7,2	8,1	8,8	9,5	
Regiuni mai puțin dezvoltate	2,1	1,8	1,6	1,5	1,6	1,6	1,8	1,6	1,5	1,4	
Cele mai subdezvoltate țări	2,6	2,5	2,3	1,9	2,3	2,0	2,1	2,0	1,5	1,4	

Sursa : Calcule proprii (procente) pe baza datelor furnizate de *Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat* (2006a ; 2006b)

1. În original, regiunile sunt denumite : *world, more developed regions, less developed regions* și *least developed countries*. *Region* se referă aici la o locație, nu la locul de origine a migranților. Granițele unor regiuni s-au schimbat între 1985 și 1990 (vezi definițiile date de *Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat*, 2006a).

actuale (atât migrația de masă, cât și fluxurile de migrație în lanț) sunt caracterizate printr-o creștere de 2-4 milioane de persoane anual, fără a fi spectaculoasă. Astfel, volumul relativ al migrației transnaționale voluntare din Europa secolului XX și începutului secolului XXI a fost chiar mai mic decât în secolul al XIX-lea (vezi Segal, 1993). În ansamblu, conceptul imobilității atrage atenția asupra faptului că nu toți factorii de producție sunt supuși în aceeași măsură proceselor de globalizare, respectiv de transnaționalizare. Din această perspectivă, mobilitatea transnațională de persoane devine un caz de neglobalizare. State suverane, cel puțin cele din nord, par a fi capabile să își controleze cu succes frontierele din acest punct de vedere (Faist, Ette, 2007 ; vezi și Torpey, 2000), chiar dacă încălcările iregulare arată totuși că există o problemă a controlului frontalier.

Problema care rezultă din aceste două interpretări fundamentale opuse duce la *enigma imobilității relative*. Imobilitatea ocupă un punct central pentru că doar o mică parte dintre toți migranții potențiali sunt cu adevărat migranți transnaționali, ceea ce face ca potențialul de migrare să fie cu mult mai mare decât numărul, respectiv procentul migranților reali. Prin migranți potențiali înțelegem aici acei migranți care au motive și oportunități pentru migrația transnațională. Această imobilitate poate fi considerată relativă în primul rând pentru că în anumite cazuri de migrație transnațională sud-nord se ajunge la o migrație de masă, în al doilea rând pentru că persoanele se deplasează și în interiorul țărilor de origine, de exemplu, în cadrul migrației rural-urban. Așa este mobilitatea din interiorul Chinei, care depășește migrația transnațională din China către alte țări.

Fără îndoială că procesele de globalizare promovează migrația transnațională. De exemplu, atunci când globalizarea este înțeleasă ca dinamică transfrontalieră a fluxurilor de informații sau a mijloacelor ieftine de transport. Proliferarea prin mass-media a oportunităților de migrație, recrutarea dinspre țările de imigrație și costurile de transport suportabile reprezintă câțiva dintre factorii care favorizează migrația transnațională (Eurostat, 1995). Globalizarea joacă un rol și în cazul în care considerăm universalizarea crescândă a unor metaprincipii, precum drepturile omului sau democrația, ca fundament al guvernării politice legitime. Acest fapt se oglindește, de exemplu, în „cel de-al treilea val” al democratizării începând cu finele anilor '80 (Huntington, 1991)¹. În mod formal, din

1. Primul val al democratizării a început în America, la începutul secolului al XIX-lea. El s-a finalizat prin apariția a aproximativ 30 de regimuri democratice mai mult sau mai puțin dezvoltate. Cel de-al doilea val a început prin politica de democratizare practică de aliați după cel de al Doilea Război Mondial în statele învinse Germania, Italia și Japonia. Un alt impuls pentru democratizare l-a reprezentat obținerea independenței de către fostele colonii din anii '50 și '60 ai secolului XX. Cel de-al treilea val al democratizării a apărut la mijlocul anilor '70. Aici este inclusă democratizarea multor regimuri autoritare sau semiautoritare din Europa de sud, America Latină și Asia orientală. Apoi a urmat, la finele anilor '80 și începutul anilor '90, un al patrulea val al democratizării care a cuprins, printre altele, statele central și est-europene, care au pornit pe calea tranziției către forme democratice de guvernare după dizolvarea coalițiilor estice și a Uniunii Sovietice.

cauza limitării dreptului de emigrare, în sistemele autoritare există mai puține posibilități pentru deplasarea geografică decât în sistemele democratice. În opoziție cu acestea, sistemele democratice sau cvasidemocratice nu impun, de regulă, restricții mari pentru cetățenii proprii. Acest lucru se poate observa începând cu sfârșitul anilor '80 nu doar în cazul statelor est-europene, prin renunțarea la politica frontierelor închise (*closed borders*) din Europa după încetarea conflictului est-vest, dar și în contextul sud-nord (Dowty, 1987). De asemenea, globalizarea influențează și reglementarea migrației în țările de imigrație. Sisteme politice liberal-democratice sunt legate prin dreptul internațional de regimuri internaționale cum ar fi Convenția pentru refugiați de la Geneva și Regulile umanitare ale reîntregirii familiei. Mecanismul regimurilor internaționale – adică regulile și normele cu caracter obligatoriu existente în relațiile dintre state – acționează mai ales în cazul migrațiilor deja începute, împiedicând statele de imigrație să își schimbe unilateral și spontan obligațiile ce le revin în privința drepturilor omului (Hollifield, 1992)¹.

Procesele de globalizare nu au însă un efect constant nici la nivel transnațional, nici la nivel subnațional² (Held *et al.*, 1999). Astfel, numărul celor care au migrat din Africa subsahariană către Europa este mai mic decât al celor care au plecat din Africa de Nord (mediteraneană) către Europa de Sud (Hammar *et al.*, 1997, p. 7). O analiză mai atentă a țărilor actuale de emigrație – precum Mexic, Turcia sau Filipine – arată că în aceste state există, la nivel subnațional, regiuni cu același grad de dezvoltare economică și libertăți politice în care migrația transnațională este complet diferită (printre altele, Eurostat, 2000).

Întrebarea pe care încercăm să o clarificăm în continuare este de ce în afara granițelor migrează doar puțini dintre potențialii migranți. Aici nu sunt luate în considerare părerile conform cărora aceste migrații sunt prea mici pentru a fi analizate sau opiniile conform cărora migrațiile sunt chiar de dorit pentru scopuri economico-demografice (de exemplu, multe articole în Bade, Münz, 2002) ori cele care stigmatizează migrațiile ca fiind noi migrații apocaliptice care fragmentează multiethnic societăți naționale omogene cultural și care produc mai degrabă probleme pe piața muncii și a asigurărilor sociale din cauza capitalului cultural considerat insignifiant (Birg, 2001). De aceea, întrebările potrivite nu ar fi de ce există atâtia migranți transnaționali sud-nord sau de ce există atât de puțini migranți transnaționali. În schimb, întrebările relevante din punct de vedere sociologic sunt, în primul rând, de ce există atât de puțini migranți dinspre cele mai multe regiuni sudice spre nord și, în al doilea rând, de ce există atât de mulți migranți din așa puține locuri din sud spre relativ puține locații din nord. Atât teza mobilității, cât și cea a imobilității –

---

1. De regulă, țări de imigrație importante din regiuni precum Orientul Mijlociu (de exemplu, Arabia Saudită și Kuwait) respectă în mai mică măsură convențiile internaționale pentru protecția migranților și a familiilor acestora.

2. De tip regiuni, orașe etc. (n.tr.).

dar și tezele globalizării și neglobalizării – se aplică doar parțial și trebuie înlocuite printr-o interpretare diferențiată.

Analiza poate porni de la două supoziții plauzibile: în primul rând, nu merită cercetate exclusiv cauzele macrostructurale ale migrației sud-nord, cum ar fi, de exemplu, dezechilibrele socioeconomice între Sud și Nord sau asupra politica în țările de origine. Trebuie în schimb să ne oprim asupra resurselor care trebuie activate pentru ca potențialii migranți să devină migranți efectivi. În cercetarea mișcărilor sociale, prăpastia care se cascadează parțial între potențialii migranți și cei care migrează efectiv este o problemă cunoscută de mult timp (McPhail, Miller, 1973). Aici nu este vorba, în principal, doar de transferul capitalului economic, sub formă de bani, sau de capital cultural, sub formă de calificări, și anume diplome de studii. Un rol important îl are mai degrabă transferul de legături sociale și simbolice – adică tranzacțiile între persoane și colectivități. Legăturile sociale și simbolice sunt un exemplu tipic pentru astfel de resurse locale. Acestea pot fi transferate în anumite condiții, cum ar fi, spre exemplu, migrația pionierilor, rețelele sau recrutarea instituționalizată. Astfel, apropierea socială nu este în mod necesar legată de o apropiere geografică (Simmel, 1992, IX).

În al doilea rând, trebuie diferențiat între migrația transnațională și schimbul de bunuri, capital și servicii. Mobilitatea spațială transfrontalieră depinde de legăturile sociale și culturale ale celor mobili și ale celor sedentari. Pe lângă globalizare, în sensul unei creșteri absolute a numărului migranților transnaționali, și universalizarea posibilităților de emigrare și parțial de imigrare, mobilitatea transnațională se referă, în special, și la transnaționalizarea legăturilor locale primare, a resurselor și interpretărilor. Deoarece aici este vorba mai ales de legăturile actorilor nestatali, se poate vorbi mai degrabă de transnaționalizări limitate regional¹. În cazul migrației transnaționale, transnaționalizarea nu implică neapărat și deschiderea progresivă generală a granițelor statale pentru a permite migrarea persoanelor.

Mai întâi, vom clarifica enigma imobilității relative, adică se va analiza întrebarea de ce există în același timp atât de mulți, dar și atât de puțini migranți. În al doilea rând, ne vom întreba cum pot fi completate, printr-un punct de vedere mai adecvat, perspectivele globalizării și ale neglobalizării, respectiv scenariile mobilității și ale imobilității.

2. Enigma imobilității relative

În domeniul migrației transnaționale sud-nord există cinci cauze principale care răspund la întrebarea de ce există atât de puțini migranți din cele mai

1. Conceptul „internațional” se referă la relațiile dintre state, conceptul „transnațional” – la relații transfrontaliere, la care iau parte în principal și agenți, respectiv actori nestatali.